

Το δημοτικό τραγούδι

Ιστορική αναδρομή οι θησαυροί και τα τραγούδια της δημοτικής ποίησης

Νίκη Σαλπαδήμου

Εκδόσεις Γαβριηλίδης, Αθήνα 2013

Το δημοτικό μας τραγούδι είναι το μυρωδάτο λουλούδι, το αμάραντο της εθνικής μας λογοτεχνίας, που σκορπίζει παντού άρωμα Ελλάδας. Ο Ιταλός θαυμαστής και φίλος της Ελλάδας Νικολό Τομπάσεο εκφράζει όλο το θαυμασμό του για τη δημοτική μας ποίηση, που τη θεωρεί ως την καλύτερη και ωραιότερη απ' όλες τις αντίστοιχες άλλων λαών. Τα τραγούδια μας τα χαρακτηρίζει «άνθη ζωντανά άνοιξιν αιωνίαν» και προσθέτει: «Από ζωντανάς φωνάς μάθε ποίησιν, όχι από βιβλία τυπωμένα, όχι εις λίμνην λασπερήν, αλλ' εις τρέχουσιν βρυσούλα σβήσε την δίψαν...». Αυτές οι λίγες λέξεις κλείνουν ένα βαθιά φιλοσοφημένο νόημα μαζί με τον ανυπόκριτο θαυμασμό του ανδρός για την αξία του δημοτικού μας τραγουδιού. Λόγια λιτά με βαρύνουσα όμως σημασία, τα οποία εντυπωσιάζουν, αλλά και προβληματίζουν. Και θα πρέπει να προβληματίσουν όλους μας, ώστε να διαφυλάξουμε την εθνική μας κληρονομιά και ταυτότητα.

Ένας λαός, όπως οι Έλληνες, που έδωσε τιτάνιους αγώνες για τη λευτεριά του, θα πρέπει να βάλει τη δική του σφραγίδα στον τόπο που λέγεται Ελλάδα, για να φεγγοβολά, όπως η θωριά του μπαρουτοκαπνισμένου αγωνιστή του Εικοσιένα κι όλων των αγωνιστών στους εθνικούς αγώνες της φυλής. Με τις υπεράνθρωπες πράξεις τους έκαναν τον κόσμο να παραμιλάει με θαυμασμό, γιατί ο λαός της Ελλάδας, έκανε πράξη και θυσία το όραμά του για τη λευτεριά και τη συνέχεια του γένους. Πόσο σοφά στην απλότητά τους και στη σύλληψή τους είναι τα λόγια του Φώτη Κόντογλου: «Εμείς οι Έλληνες είμαστε ένα γένος πονεμένο, βασανισμένο, και γι' αυτό ό,τι κι αν φτιάξουμε έχει αίμα μέσα του και βάθος, επειδής ο πόνος είναι βαθύ πράμα. Σαν το ρημοδέντρι που το δέρνουνε όλοι οι ανέμοι και κείνο αγαντάρει, και θρέφει η ρίζα του και παγαίνει βαθιά μέσα στη γη, σκίζοντας τον βράχο, έτσι μπορεί να παρομοιαστεί κ' η φυλή η δική μας». Και ο Νικολό Τομαζέο στο ίδιο ακριβώς πνεύμα γράφει: «Υψηλότερα του κύκνου του Θηβαίου πετούν οι ύμνοι, ω Ελλάς, του μαύρου σου λαού. Δεν επαινεί αυτός τας νίκας τας εύκολας βασιλέων και πλουσίων...αλλά θλιβόμενος και πεινών εξήγησε εις άσματα σύντομα την λύπην του πάντα εύτολμον και πάντα ελπίζουσιν». Όπως γίνεται φανερό ο πόνος είναι το καμίνι της μεγαλοσύνης και των ψηλών κορυφών, γι' αυτό και ο λαός μας δικαιούται να περηφανεύεται, γιατί στους αιώνες της διαδρομής του πόνεσε πολύ.

Αξίζει να θυμηθούμε μια φράση του Σπύρου Μελά, που αναφέρεται στον Άγι Θέρο και την αγάπη του για τα δημοτικά τραγούδια: «Στον τρόπο που είχανε ξεδιαλεχτεί και παρουσιαστεί αυτά τα τραγούδια, ένιωθε άμεσα κανένας με πόση στοργή ο Άγις Θέρος είχε σκύψει στους θησαυρούς της μεγάλης λαϊκής δημιουργίας, που θα μείνει στους αιώνες η δόξα και το καύχημα των Ελλήνων». Όμως πριν και μετά τον Άγι Θέρο, αθόρυβα κι

ανώνυμα, πολλοί Έλληνες έπαιξαν ρόλο λαογράφων και συνέλεξαν αρκετούς από τους θησαυρούς της παράδοσής μας. Αναγνωρίζουμε ότι οφείλει πολλά η δημοτική μας ποίηση σ' αυτούς τους αφανείς εργάτες. Ο πατέρας του Άγι Θέρου ήταν δάσκαλος και οι δάσκαλοι παλιά υπήρξαν οι πρωτοπόροι συλλογείς των δημοτικών τραγουδιών, πολύ πριν ακόμη αρμόδιοι και μη συνειδητοποιήσουν την αξία τους και την ανάγκη διάσωσης της τεράστιας πνευματικής κληρονομιάς μας. Ευτυχώς για την Ελλάδα υπήρξαν πολλοί οι αφανείς εραστές των δημοτικών τραγουδιών, που κατέθεσαν ψυχή και κόπο, σε εποχές δύσκολες και τρύγησαν τα άνθη της δημοτικής μας Μούσας, που είναι η ίδια η ψυχή του ελληνικού λαού. Από την Ιλιάδα ως το Διγενή και από το Διγενή ως το Κλέφτικο και σ' ένα πλήθος άλλες λαϊκές δημιουργίες φανερώνεται ο «δαίμονας», που κρύβεται μέσα στον Έλληνα και του υποδαυλίζει το δραματικό του ταλέντο σε συναρπαστικές δημιουργίες, που αφήνουν άφωνους τους ξένους μελετητές, όπως τον πρωτοπόρο Γάλλο Claud Fauriel (Κλωντ Φωριέλ), που έθεσε σκοπό της ζωής του τη συλλογή των δημοτικών τραγουδιών και την έκδοσή τους στη Γαλλία.

Τι να πρωτοπεί κανείς για τον Φωριέλ και με τι λόγια να περιγράψει αυτή την ευαίσθητη και γεμάτη ένθεο ζήλο ψυχή, που όχι μόνον πίστεψε στην αξία του δημοτικού μας τραγουδιού, αλλά προχώρησε στην έμπρακτη απόδειξη του πιστεύω του. Προχώρησε με ταχύτητα στη συλλογή των δημοτικών τραγουδιών, μια καθόλου εύκολη υπόθεση για την εποχή του και με δεδομένη μάλιστα την κατάσταση που επικρατούσε τότε στην Ελλάδα, μεσούσης της Επανάστασης. Αν προσθέσουμε στα παραπάνω και το γεγονός ότι ήταν ξένος με διαφορετική κουλτούρα και τρόπο σκέψης, τότε αντιλαμβανόμαστε το μέγεθος του εγχειρήματός του. Ο Φωριέλ όμως παραμερίζοντας όλες τις δυσκολίες και τα εμπόδια εξέδωσε τη συλλογή του, γιατί ήταν άνθρωπος προικισμένος με το αλάθητο αισθητήριο της διάγνωσης της πραγματικής και γνήσιας λαϊκής τέχνης.

Χάρη στον Κ. Φωριέλ η πνευματική Ευρώπη γνώρισε τους Έλληνες, οι οποίοι την εποχή εκείνη διεκδικούσαν με πίστη το δίκιο τους, τη λευτεριά τους. Η επιμονή και η σπουδή του να εκδώσει τη συλλογή του το 1824, χρονολογία κρίσιμη για την Ελληνική Επανάσταση, άναψε ένα φως ελπίδας για τους αγωνιζόμενους Έλληνες. Αρκετοί Ευρωπαίοι, άνθρωποι του πνεύματος κυρίως, ενδιαφέρθηκαν για τον αγώνα της Ελλάδας, γιατί έμαθαν πόσα δεινά υφίστατο άδικα επί αιώνες ο ελληνικός λαός. Ένας λαός με αξιόλογη και αδιάλειπτη ιστορική πορεία χιλιάδων χρόνων, δικαιούταν τουλάχιστον το αγαθό της ελευθερίας. Ο Φωριέλ με την προβολή των δημοτικών τραγουδιών πρόβαλε ταυτόχρονα ένα λαό, που συνέχιζε την πνευματική του δημιουργία ακόμη και κάτω από το ζυγό της σκλαβιάς. Άνθρωποι σαν τον Φωριέλ γράφουν Ιστορία και τ' όνομά τους χαράσσεται με χρυσά γράμματα στις σελίδες της.

Η αναμέτρηση του '21 ανέδειξε τον άξιο κι ας ήταν όπως γράφει ο Φ. Κόντογλου αγράμματος και περιφρονημένος: «Στα χρόνια της σκλαβιάς οι άνθρωποι ήτανε αγράμματοι, και ζούσανε απάνω στα βουνά, αφού πολλοί είχανε για σπίτια τα σπήλια και τα στρουγγολίθια. Με τούτη την απλή ζωή που περνούσανε είχανε και ψυχή αγνή κι' απονήρευτη». Γι' αυτό και τα δημοτικά τραγούδια κρύβουν τόση ομορφιά και αλήθεια, γιατί οι ανώνυμοι ποιητές τους ήταν άνθρωποι απλοί, που μαγεύονταν από περιστατικά της ζωής, από πρόσωπα κι από την ίδια τη φύση με τις εναλλαγές και τις μεταμορφώσεις της, αφορμή πότε γι' αγάπες και πότε για μαλώματα. Αυτοί οι αγράμματοι

ποιητές συνάρθρωσαν τον μέσα και τον έξω κόσμο σ' ένα μείγμα χαράς και πόνου και δημιουργούσαν τέχνη, χωρίς να έχουν μαθητέψει πουθενά. Έπειτα το παρέδιδαν στο λαό να το τραγουδήσει και να το χορέψει, αν άρεσε και έμπαινε στην καρδιά του, τότε ξεκινούσε και το παντοτινό ταξίδι του.

Εκείνοι οι ανώνυμοι ποιητές, εκείνοι οι αλαφροΐσκιωτοι Έλληνες με τη δωρεά σφραγίδα από το χέρι του Θεού «τεχνούριεψαν» αριστουργήματα άξια θαυμασμού από μεγαλοφυείς ξένους όπως ο Φωριέλ, ο Τομαζέο, ο Γκαίτε και τόσοι άλλοι, γιατί διέκριναν την αξία τους και τη γνησιότητά τους. Τυχαία άρχισε το ταξίδι του στην Ευρώπη το δημοτικό μας τραγούδι, όταν δηλαδή οι ξενιτεμένοι κάποιων βαλκανικών λαών προσπαθούσαν να κάνουν γνωστά στους Ευρωπαίους τα εθνικά τους τραγούδια. Οι Έλληνες που ζούσαν εκεί τότε, φρόντισαν να γνωρίσουν οι ξένοι και τα δικά μας τραγούδια, τ' αριστουργήματα του κλέφτικου τραγουδιού, τις παραλογές, τ' Ακριτικά, που χάρη στην αγάπη ενός ξένου, του Κλωντ Φωριέλ, έκαναν το γύρο της Ευρώπης. Χάρη στην αγάπη του η Ελλάδα αναδύθηκε, λουσμένη στο δικό της πνευματικό φως, που ξάφνιασε τους Ευρωπαίους διανοητές εκείνης της εποχής. Και δικαίως, γιατί όπως γράφει ο Φ. Κόντογλου: «Ποια φυλή άλλη στόλισε τη ζωή της με τέτοια αμάραντα κι' αγνά λουλούδια; Σε ποια χώρα όλοι τραγουδούσανε και ψέλνανε από τον μικρό ως τον μεγάλο; Πού τεχνουργιέψανε, σαν με κάποιο κοφτερό σμιλάρι, τέτοια τραγούδια παλληκαρίσια, τέτοια ερωτικά, τέτοια νανουρίσματα, τέτοια μοιρολόγια, που να ραγίζει η γη από την πίκρα; Πουθενά». Ο Έλληνας τραγουδής τα βάσανα και τους καημούς του και συντροφευμένος από το τραγούδι οραματιζόταν τη μέρα, που θ' άπλωνε τα φτερά της η λευτεριά και θα σκέπαζε το βασανισμένο τόπο με το χιλιοβασανισμένο λαό του. Απ' τον ίδιο τον εαυτό της πήρε δύναμη η Ελλάδα, γι' αυτό πολύ σωστά έγραψε ο Τομαζέο: «Σύναξε, ω Ελλάς καλότυχη, σύναξε ταύτα τα δείγματα της αιωνίου σου δόξας, σύναξέ τα ωσάν ιερά λείψανα αρχαίων ναών, ωσάν ακριβά συντρίμματα αρχαίων αγαλμάτων. Εάν θέλγς κάτι να μιμηθείς, τα εδικά σου μιμήσου».

Στο δημοτικό τραγούδι αναδύεται η αγάπη για την πατρίδα, η πίστη στο Θεό – Δημιουργό του Σύμπαντος – ο σεβασμός στις αξίες της ζωής που την καταξιώνουν, υπηρετώντας το καλό, το ωραίο, το αληθινό. Στους στίχους του περικλείονται ακόμη τα ανθρώπινα πάθη, στοιχείο και αυτά της ανθρώπινης φύσης, δοκιμάζουν την αντοχή του ατόμου και του κοινωνικού συνόλου, ώστε μέσα από τη λάβα του πάθους να λάμψουν σαν διαμάντια οι αξίες της ζωής. Τα δημοτικά τραγούδια δεν είναι και ούτε θα γίνουν ποτέ μουσειακό είδος. Ήταν, είναι και θα παραμείνουν η ζωντανή παρουσία του λαού μας ανά τους αιώνες και οφείλουμε όχι μόνον σεβασμό προς την Ιστορία μας, αλλά και τη συνεχή επαφή μας και κυρίως των νέων με τα δημοτικά τραγούδια. Τα σχολεία μας θα πρέπει ν' αγκαλιάσουν πιο ζεστά το δημοτικό τραγούδι και να μυήσουν τους μαθητές στην τέχνη των προγόνων τους, που παραμένει αυθεντική και γι' αυτό ζωντανή και ενδιαφέρουσα. Το δημοτικό τραγούδι είναι ο μουσικός παλμός, το φως, το χρώμα, η ιδιοτυπία, η ενότητα, η χάρη μιας ζωντανής τέχνης, απλής, λιτής και γνήσιας, μιας τέχνης, που γοήτευε και μπορεί ακόμη να γοητεύει πολλούς ανθρώπους. Ο Νικόλαος Πολίτης προσκαλεί τους οδοιπόρους του πνεύματος να τον πλατύνουν και τους νέους να γνωρίσουν και ν' αγαπήσουν τις ομορφιές του.

